

NIEUWSBRIEF

Nationaal Militair Museum 10 mei 2015

Zie pagina 6

'Er hangt hier een speciale
sfeer, vooral 's ochtends' 2

Het Pools-Nederlandse
Maczek Museum in Breda 6

17 november 1812, zwarte
dag voor 'la gloire de la
Hollande' 8

Vijf eeuwen militaire
boekcultuur in Nederland 10

1917: fatale fout Britse
vliegeniers treft Zierikzee 11

Guldensporenslag 12

Ethiopiërs verpletteren
Italianen bij Adwa 14

'Collega's moeten weten dat ze bij ons

door Hans van Lith (tekst en foto's)

Sandra van Geest (1982) uit De Lier heeft niets met Napoleon, maar het schilderij van de overtocht van de Berezina trekt haar iedere keer weer. Ze is trouwens toch graag in het museum; vooral 's morgens, als het nog stil is en niet alle lichten aan zijn. "Dan hangt er zo'n speciale sfeer."

Sandra van Geest: goed op haar plek.

"Met welk doel ik ook door het museum loop, het geeft altijd een bijzonder gevoel. Het gebouw heeft ook zoveel gangetjes en hoekjes. Het heeft wel drie jaar geduurd voordat ik binnendoor de weg wist van het secretariaat naar de heldenkamer." Qua periode in de geschiedenis spreken de middeleeuwen haar het meest aan. "Die tijd is écht vroeger, met de romantiek van ridders en jonkvrouwen. De tentoonstelling over de toernooiridders vind ik hartstikke mooi ... Nee, de modder en de ellende uit die tijd zeggen mij weer minder."

Verder helpen

Gevoel voor romantiek kun je Sandra bepaald niet ontzeggen, maar daarnaast is ze heel concreet en heeft ze een duidelijke mening over haar werk op het secretariaat als 'personal assistant' van de algemeen directeur. Voor hem houdt ze de agenda bij, maakt afspraken, doet de post, bedient de telefoon, bereidt ver-

Bij de voorpagina:

Een glimp van de nabije toekomst: het Nationaal Militair Museum. (Foto: Heijmans)

gaderingen voor die ze later notuleert en uitwerkt. Daarnaast is ze nog een deel van haar tijd betrokken bij marketing en communicatie. Dit betekent het organiseren van personeelsbijeenkomsten, de stand 'bemannen' op veteranendagen, presentaties voorbereiden, catering regelen bij samenkomsten, zorg voor sociale media enzovoort.

Het leukste aspect van haar werk vindt Sandra het contact met collega's van de vele afdelingen van het museum. "Ik spreek veel met medewerkers op alle niveaus en als 'p.a.' hoor ik aan de andere kant veel van het management. Bij problemen probeer ik die bij de directie aan te snijden en tegenover de collega's probeer ik het directiestandpunt uit te dragen. Ze zien me niet als 'dat meisje van boven' geloof ik, ze komen hier ook gewoon een praatje maken. En wat ze mij vertellen blijft vertrouwelijk, als ze dat willen."

Sandra heeft dan ook een heel concrete mening over het secretariaat: "Hier moet iedereen zo kunnen binnenlopen. De collega's moeten weten dat ze bij ons terecht kunnen als er een probleem is. Wij kunnen ze vaak direct verder helpen of ze in contact brengen met mensen die in het onderwerp beter thuis zijn. Op het secretariaat proberen we iets te betekenen voor de andere medewerkers."

Wereld van verschil

Na de havo in Delft deed ze de hbo-opleiding International Business in Rotterdam. Ze hield van vreemde talen, marketing,

economie en internationale oriëntatie en in Rotterdam kwam ze daarmee goed aan haar trekken. Haar eerste baan was accountmanager bij Cool Control, een op- en overslagbedrijf van exotisch fruit. Contacten over de hele wereld, beslissen op de seconde, alles heel hectisch. Sandra zorgde vooral voor verspreiding van het fruit in België, Duitsland en Frankrijk. Aan de overkant van de straat was een transportbedrijf – ook zo'n stresstoestand – waar een jongeman werkte met wie ze wel telefonisch contact had. Dat leidde tot gezamenlijke etentjes en nu wonen ze samen. Omdat beiden 'dag en nacht' werkten, zagen ze elkaar te weinig en Sandra zocht ander werk. Een advertentie leidde naar het Legermuseum, waar ze direct werd aangenomen. Letterlijk een wereld van verschil. "Ik moest erg wennen. Bij mijn oude werkgever was alles secondenwerk, terwijl het soms wat verstandiger geweest was er wat langer over na te denken. Maar je zat wel met een bederfelijk product. Het was bovendien een commercieel familiebedrijf, waar de familie bepaalde wat er gebeuren moest en wij uitvoerden. Bij het Legermuseum gaat het veel langzamer en worden meer mensen bij beslissingen betrokken. Er wordt dieper over de dingen nagedacht en naar meningen gevraagd. Als hier binnen een maand wordt beslist, is het snel."

Naar Soesterberg?

Ook het onderwerp van het werk was heel anders, maar Sandra heeft inmiddels heel wat over militaire geschiedenis en het Nederlandse leger geleerd. "Ik heb nooit geweten dat het zo'n grote organisatie was, met een commandant der strijdkrachten, logistiek enzovoort. In het museum léér je veel, en je draagt dat ook weer over op andere mensen. Dat is erg leuk ..."

Sandra woont in Rotterdam, tegen Barendrecht aan. Ze denkt niet dat ze mee gaat naar Soesterberg; het heen en weer reizen wordt erg bezwaarlijk. "Jammer, want ik heb het helemaal naar mijn zin. Het wordt in Soesterberg waarschijnlijk niet wat het hier in Delft is. Het nieuwe museum valt onder een consortium, dus het wordt zeker veel commerciëler. Het wordt een ultramodern gebouw, wat heel iets anders is dan het oude armamentarium in Delft. En een aantal collega's gaat ook niet mee. Maar als het museum hier was gebleven, had ik zeker nog een hele tijd willen blijven."

Sandra even 'in' haar favoriete historische periode, de middeleeuwen.

De teerling is geworpen

Op 8 mei dit jaar is onder toezicht oog van vele museummedewerkers en overige betrokkenen op de Prinses Julianakazerne in Den Haag het contract voor de bouw van het nieuwe Nationaal Militair Museum in Soesterberg getekend. Daarna volgde een indrukwekkende presentatie van het werkelijk

prachtige ontwerp. Voor de (Foto: Wim den Dunnen)

Vrienden heeft onze directeur collecties, Dirk Staat, op 2 juni een nog uitvoeriger presentatie gehouden. En wie je ook spreekt, iedereen is buitengewoon ingenomen met wat ons te wachten staat. Niet alleen een nieuw museum, maar ook de combinatie van leger en militaire luchtvaart.

Vol verwachting klopt dus ons aller hart, maar het duurt nog wel even voordat wij – najaar 2014 – het nieuwe museum in alle glorie kunnen bezoeken. In de tussentijd staat er nog veel op ons Vriendenprogramma. 6 oktober de laatste grote Vriendendag in het museum met nog één keer rondleidingen door delen van de vaste collectie om in het geheugen op te slaan. Zoals de ouderen onder ons zich ook nog wel levendig de laatste rondleiding herinneren op de vorige locatie van het Legermuseum, het Pesthuys in Leiden. Daarna begin januari 2013 het afscheid van het Legermuseum, wanneer de poorten voor het publiek in Delft gesloten worden. Voor het geval voordien uitverkoop van de winkel plaatsvindt, hopen wij dat de Vrienden in de gelegenheid gesteld worden de eerste keus te hebben. Dan 2013, een fantastisch jaar, met 200 jaar Koninkrijk, 200 jaar landmacht, 100 jaar militaire luchtvaart, 100 jaar Legermuseum en niet in de laatste plaats 65 jaar Vrienden Legermuseum.

Wij willen dat allemaal met u vieren. Dit naast ons gebruikelijke programma met onder andere bezoeken aan bevriende musea. U zult dus nauwelijks merken dat het Legermuseum dicht is. Vooral ook omdat uw Vriendenkaart passe-partout zal zijn voor in ieder geval Marinemuseum in Den Helder, Marechauseemuseum in Buren, Mariniersmuseum in Rotterdam en, zolang dat nog open is, Militaire Luchtvaart Museum in Soesterberg. En natuurlijk gaan wij regelmatig op Soesterberg ons met u vergewissen van de voortgang van de bouw en inrichting van de depots van het nieuwe museum. Kortom, niet alleen is de teerling geworpen, maar de toekomst voor museum en Vrienden is buitengewoon zonnig!

Gijs Scholtens
voorzitter

Maczek Museum houdt Poolse inzet levend

door Hans van Lith

Op 29 oktober 1944 wordt Breda bevrijd door de 1e Poolse Pantserdivisie van generaal Stanislaw Maczek. Onder meer een Duitse tank, een Pools monument, een kapel en twee erevelden herinneren daaraan. Ook Hulst en Axel in Oost-Zeeuws-Vlaanderen en – voorjaar 1945 – Noordoost-Nederland zien Poolse bevrijders komen. Het Generaal Maczek Museum in Breda geeft een beeld van hun te vaak vergeten inzet en besteedt ook aandacht aan de stad zelf in de periode 1940-1945.

Het museum is gevestigd in twee gebouwen van de Trip van Zoutlandtkazerne. Voorzitter lt. kol. b.d. Frans Ruczynski – zoon van een Poolse veteraan – legt uit dat de expositie zich richt op de complete Poolse inbreng in West-Europa tijdens de Tweede Wereldoorlog. Niet alleen van de grondtroepen, maar ook van de Poolse vliegers in de RAF, de marine (negen schepen onder Poolse vlag) en de para's van generaal Sosabowski! Maar het accent valt toch op Nederland en dan met name op de 1e Poolse Pantserdivisie en op de stad Breda zélf gedurende de hele oorlog. Aan het begin van de oorlog, de eerste meidagen van 1940, geeft de Bredase burgemeester Van Slobbe opdracht tot evacuatie van de stad. Tienduizenden vluchten in twee stromen richting België en Frankrijk. Een deel van de vluchtelingen strandt in Oost-Vlaanderen door de snelle Duitse opmars, waarna ze terugkeren naar huis. Een ander deel bereikt via Antwerpen het Belgische Sint-Niklaas, maar wordt daar getroffen door een Duits bombardement dat verscheidene slachtoffers kost. Daarmee is ook deze vlucht in feite beëindigd. In het eerste gebouw geeft de tentoonstelling aan de hand van foto's, ooggetuigeverslagen en primitieve trans-

Generaal Maczek tijdens de opmars van de geallieerden.

portmiddelen een beeld van de vlucht van de bewoners en van de eerste oorlogsdagen in Breda. Ook de verdere jaren tot de bevrijding zijn gedocumenteerd.

Poolse opmars

Op de bovenverdieping vinden we de Poolse inzet in de Tweede Wereldoorlog: Italië met Monte Cassino, de invasie in Normandië, de slag om Falaise, de opmars in West-Europa, de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen, de inname van Breda, de landing van Poolse para's bij Driel en de winterperiode aan de grote rivieren (met veel slachtoffers door beschietingen), dan in april de opmars naar Almelo en Noord-Nederland. Met – zoals gezegd – vooral aandacht voor de inname van Breda.

Langs de wanden van de zaal staan vitrines met uniformen, wapens en uitrustingsstukken. In het midden panelen met foto's die – chronologisch en thematisch – het Poolse aandeel in de strijd om West-Europa weergeven. Tot en met het einde van de veldtocht op 7 mei 1945 in Wilhelmshaven, waarbij de Polen ook nog eens het concentratiekamp Oberlangen – in het Emsland ten oosten van Ter Apel – bevrijdden. Hier zaten Poolse vrouwen van de opstand van Warschau opgesloten! Daarnaast komen de diverse bevrijdingsfeesten en parades van de Poolse troepen in het bevrijde Breda uitgebreid aan de orde.

Ruczynski wijst erop dat met de Poolse militairen die in 1939 na de Duits-Russische inval aan gevangenschap ontsnapten, in 1942 in Engeland een nieuwe Poolse legermacht werd gevormd – inclusief de 1e Poolse Pantserdivisie. Hiervoor waren in totaal zo'n 16.000 man nodig. Van overal in de wereld stroomden Polen toe om dienst te nemen. Niet alleen bij de landstrijdkrachten en de parachutisten, maar ook de (Britse) luchtmacht. "Er heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog een

nauwe samenwerking tussen Groot-Brittannië en Polen bestaan."

Niet terug

Aan het einde van de zaal zijn enige diorama's op ware grootte ingericht, van onder meer de winterinzet 1944-1945. Een vliegtuigbom is een van de symbolen van de rol die de Polen in de RAF speelden. Indrukwekkend is ook het gedenkteken met daarboven een tableau met namen van burgers die tijdens de oorlog door geweld of deportatie om het leven kwamen, aangevuld met de namen van Polen die sneuvelde bij de bevrijding van Breda. In het tweede gebouw zijn een bibliotheek (6.000 boeken), een filmzaal en een goed voorziene museumwinkel ingericht.

Na de oorlog konden de meeste Polen niet terug naar hun vaderland, omdat de communisten daar de macht hadden overgenomen en militairen die in het westen hadden gevochten vaak gevangenzetten of erger. Velen trouwden met Nederlandse meisjes en bleven hier, anderen emigreerden naar de VS, Canada of elders. In het museum vind je dat terug door het tentoonstellen van foto's en vaandels van Poolse culturele organisaties die zich hier vormden. Langzamerhand lopen deze activiteiten toch terug. Van de 300 veteranen van de 1e Poolse Pantserdivisie in Breda, zijn er nog zeven in leven. Wel zijn er nog veel nazaten. Er blijft belangstelling voor de geschiedenis, niet alleen bij de Polen, maar ook bij de Nederlanders.

Garagebox

Frans Ruczynski: "In 1981 richtten drie geïnteresseerde Nederlanders de 'Stich-

De postzegel met afbeelding van generaal Maczek. (Foto: Maczek Museum)

Het Maczek Museum in Breda. (Foto: Hans van Lith)

ting Museum Breda-Polen 1939-1945 Generaal Maczek' op." Zij bezaten een privéoorlogsverzameling over Breda en de bevrijding, die gehuisvest was in een garagebox. Het 'Pools museum' heette die in de volksmond. In 1997 vroegen twee Poolse veteranenorganisaties aan Defensie of ze de kantine van de Trip van Zoutlandtkazerne mochten gebruiken voor speciale gelegenheden. Ze kregen toestemming. Omdat het voortbestaan van het 'Pools museum' toen nogal onzeker was, sloeg men de handen ineen. De volgende stap was dat veteranen en Nederlandse geïnteresseerden in de kazerne een bescheiden museum konden inrichten over de Poolse inzet voor de bevrijding. Ruczynski – inmiddels docent op de KMA – werd benaderd of hij voorzitter wilde worden. Dat strookte met zijn interesse voor 1939-1945: "De geschiedenis beschouw ik niet als of Nederlands of Pools, maar als Pools-Nederlands. Zo wordt het hier in Breda ook ervaren."

Professionalisering

Het museum werkt met vrijwilligers. "In totaal 55, maar dat loopt op! We hebben mensen die zich met bestuurszaken bezighouden, anderen met beheer – zoals reparaties, schilderwerk, registratie van objecten enzovoort – weer anderen behoren tot de conserveringsgroep die onderhoud verricht. Enkelen specialiseerden

zich op het terrein van beeld en geluid. Onze historici doen onderzoek en onze bibliothecarissen verzorgen het boekenbezit en het kenniscentrum. Onze groep geeft een nieuwsbrief uit en verzorgt de externe en interne contacten. Verder is er een re-enactmentgroep die zich richt op Polen 1939-1945 en optreedt bij evenementen als vaandelescortes." Als laatste noemt Ruczynski de nieuwe stichting 'Vrienden van het Maczek Museum' met nu zo'n 50 leden. Voorzitter is de honorair consul van Polen W.F. Dutihl. De inkomsten komen van deze vrienden, verder uit donaties van individuele bezoekers en groepen, uit de opbrengst van lezingen en uit de verkoop van de speciale generaal Maczek-postzegel.

Het museum streeft naar professionalisering, aldus Ruczynski. Nu is het maar beperkt geopend. Bovendien moeten bezoekers zich legitimeren, omdat ze op defensie terrein komen. Een professioneel museum is dagelijks open en zonder legitimatie toegankelijk. Maar daarvoor moet je vast personeel aantrekken en dan heb je wel een ander financieel plaatje! Daarnaast zou de ingang van het museum beter 'in de loop' vanuit het centrum van Breda moeten komen. Voordeel van de huidige situatie is dat je op beveiligd gebied werkt, geeft Ruczynski toe. "We werken aan ons meerjarigenplan waarbij we over deze dingen

nadenken. Ook over de vraag of wij zelfstandig moeten blijven of ons aansluiten bij een ander museum in Breda."

Op diverse plaatsen in Breda herinneren objecten en gedenktekens aan de bevrijding door de Polen. Ook deze Duitse Panther. (Foto: Hans van Lith)

Meer informatie

Generaal Maczek Museum, Trip van Zoutlandtkazerne, De la Reijweg 95, 4818 BA Breda, telefoon: (076) 527 40 89, e-mail: info@maczekmuseum.nl. Openingstijden: elke tweede en vierde zondag van de maand van 14.00 tot 17.00 uur, groepen ook op andere tijden na afspraak. Legitimatie verplicht!

Nationaal Militair Museum, een impressie

door Edwin Ouwejan

Dag Delft, hallo Soesterberg. Het nieuwe Nationaal Militair Museum komt steeds dichterbij. Maar hoe gaat het eruitzien? Nu duidelijk is dat Heijmans het museum gaat bouwen, is het mogelijk om deze brandende vraag van menig Vriend te beantwoorden. Heijmans-directeur Martin Schellekens neemt ons mee achter de virtuele schermen van het nieuwe museum.

Door gebrekkige depotvoorzieningen en ontoereikende expositiemogelijkheden is al in 2006 besloten om Legermuseum en Militaire Luchtvaart Museum samen te laten gaan in een nieuw, gezamenlijk onderkomen van uitstekende museale en facilitaire kwaliteit. Het inhoudelijke concept van dit Nationaal Militair Museum komt van het Projectteam Defensiemusea in samenwerking met de Rijksgebouwendienst en de beide musea. Opvallend is de keuze om de ontwikkeling van het complete concept aan te besteden.

De Rijksgebouwendienst heeft het aanbestedingsproces geleid in opdracht van het ministerie van Defensie. Heijmans NV heeft de aanbesteding gewonnen. Welkom in deze tijd is dat de kosten van het Nationaal Militair Museum straks lager zijn dan die van de huidige twee musea opgeteld.

Verantwoordelijk voor het aanbestedingstraject bij Heijmans is bid director Martin Schellekens. "In de aanbestedingsprocedure heb ik veel plezier gehad van mijn ervaring bij de luchtmacht. Ik ben bekend met de cultuur van Defensie

en dat helpt. Maar ook zo iets als het herkennen van de militaire rangen is erg handig."

Martin vertelt dat hij al van jongs af aan veel belangstelling heeft voor de krijgsmacht. Na zijn studie bestuurskunde vervulde hij in 1994 met de laatste lichte zijn dienstplicht. Hij werd Reserve Officier Academisch Gevormd bij de luchtmacht. Zo kwam hij toch nog een beetje in de buurt van zijn jongensdroom, straaljagerpilot worden.

Vanaf 1998 werkt Martin voor Heijmans, een beursgenoteerde onderneming met activiteiten in onder meer vastgoed en woningbouw. Het bedrijf is actief in Nederland, België en Duitsland en werkt voor consumenten, bedrijven en overheden. Voorbeelden zijn het onderhoud en de aanleg van start- en landingsbanen van Schiphol en de bouw van het Muziekpaleis Vredenburg in Utrecht. Heijmans wordt overigens in dit traject bijgestaan door partners als Claus en Kaan Architecten voor het ontwerp van het museum, H+N+S landschapsarchitecten voor het ontwerp van het landschap en Kossmann.dejong voor de museale inrichting.

Samenvoegen musea

De bouw en inrichting van het Nationaal Militair Museum zijn uitdagend en complex. De aanbestedende partijen moesten dan ook voldoen aan een groot aantal strenge eisen. Zo werd ook aangegeven dat het nieuwe museum drie onderdelen moest omvatten: een thematisch deel voor een zestal thema's rondom de krijgsmacht, een middelenhal met verschillende collecties en een educatief eiland. "Maar", zo vertelt Martin, "naast de strenge eisen moest er met meer zaken rekening worden gehouden. Zo moet het nieuwe museum nauw aansluiten bij de cultuur van de krijgsmacht en ruimte bieden voor veteranen om het

verleden te herdenken. Daarnaast moet het een uitgangspunt zijn voor de krijgsmacht en tegelijkertijd inzicht geven in de rol van de krijgsmacht binnen de samenleving."

Ook moest er een antwoord komen op de vraag: hoe voeg je bestaande musea samen in een nieuw museum en houd je samenhang in de collectie? "Daarvoor hebben we goed gekeken naar musea in Noord-Frankrijk, België en Groot-Brittannië. Heel leerzaam. Wat opviel was dat de collecties van luchtmacht en landmacht vaak in aparte gebouwen zijn ondergebracht zoals in Duxford en Brussel. Wij zochten echter naar een geïntegreerde opstelling, waarbij bezoekers de gehele collectie in overzienbare tijd kunnen bekijken." Heijmans koos uiteindelijk bewust voor het samenvoegen van de collectie in een centraal gebouw dat functioneel is en flexibel is in te delen.

Tankdemonstraties

De fysieke locatie in Soesterberg speelde een grote rol bij het ontwerp van het museum. "Soesterberg is een oud-luchtmachterrein, een cultuurhistorisch gebied waar je optimaal gebruik van moet maken. Spannend was om uit te vinden hoe je de luchtmachtbasis kunt verbinden met de landmacht. Wij doen dat door de verschillende elementen in de omgeving te gebruiken. De startbaan hoort bij de luchtmacht, maar de heuvel met heide en groen is echt het terrein van de landmacht. Die elementen willen wij straks op die manier ook gebruiken door op strategische plekken vliegtuigen en voertuigen neer te zetten."

Heijmans-verantwoordelijke Martin Schellekens. (Foto: Heijmans)

6

Visualisatie bmd

De arena. Tanks tonen toeschouwers wat ze in huis hebben. (Foto: Heijmans)

Het nieuwe museum integreert de collecties van leger en luchtmacht. (Foto: Heijmans)

Het museumgebouw wordt erg transparant door het gebruik van een glazen pui. Ook een bewuste keuze, stelt Martin: “Door het vele glas in het museum is er voortdurend contact met die elementen. Als je midden in het museum staat, zie je aan de ene kant de luchtmacht met startbaan en vliegtuigen en als je omdraait zie je de landmacht met bos en tanks. Het gebouw verbindt dus landmachtgroen met luchtmachtblauw. Tegelijkertijd biedt het museum ook aparte eilanden met eigen collectiestukken van beide krijgsmachtdelen. Maar waar het historisch verantwoord is, wordt bewust interactie gezocht tussen blauw en groen. Defensie heeft met de aanbesteding gekozen voor samenvoeging en wij hebben op deze manier de handschoen opgepakt.” De connectie met de landmacht wordt nog versterkt door de toren in het midden van het gebouw die uitzicht zal geven op bijvoorbeeld de Pyramide van Austerlitz en de militaire oefenterreinen bij Soesterberg. Ook in het gebouw komen ‘groene’ elementen terug: “De spanten van het dak zijn bijvoorbeeld geïnspireerd door de vorm van een baileybrug, een leuk detail.” Het landschap zelf blijft ongemoeid en wordt volgens Martin op meerdere plekken versterkt. Zo is er bewust voor gekozen om op het evenemententerrein, waar bijvoorbeeld

tankdemonstraties kunnen worden gegeven, geen aparte tribune te bouwen maar om deze te integreren in het landschap.

Toets door deskundigen

De aanbestedingsprocedure kende een dialoof fase waarin Heijmans intensieve afstemming had met Defensie en de musea met als doel zo goed mogelijk inzicht te krijgen in de behoeften. Het ontwikkelen van een museum en de cultuur van de krijgsmacht waren echter nieuwe werelden voor Heijmans. Dat was volgens Martin lastig: “Heijmans heeft veel expertise met het ontwikkelen van gebouwen, maar minder met een geïntegreerde oplossing waarin ook de inrichting is opgenomen. Daarom heeft een klankbordgroep de verschillende concepten getoetst. Hierin zaten specialisten die de wereld van land- en luchtmacht van haver tot gort kennen. In een aantal sessies hebben wij de verschillende concepten aan deze deskundigen voorgelegd. Zo hebben zij ons inzichten gegeven die ons hebben geholpen met het leggen van de juiste accenten in het ontwerp.” Ook al is de aanbesteding gewonnen, Martin kan niet op zijn lauweren rusten: “Ik blijf betrokken bij de realisatie en de verdere uitwerking. Daarnaast ben ik straks verantwoordelijk voor de gedeeltelijke exploitatie van het museum. En ook

dat is een uitdaging. Want, wat is de juiste marketingstrategie? Waar vinden wij partners voor evenementen? Samen met de staf van het Nationaal Militair Museum en de Stichting Defensiemusea wil ik een groot succes maken van het nieuwe museum. Kijkend naar de toekomst kan ik niet wachten op het moment dat ik het gebouw binnenloop en kan ervaren hoe onze keuzes in de praktijk uitpakken.”

Impressie van het nieuwe Nationaal Militair Museum. (Foto: Heijmans)

Rusland 1812 deel 2, van Borodino tot Krasnyi

Een dag met zwarte kool aange teekend

door Ed Coumans

Doorbraak! Na vele uren vechten, verjagen Saksische kurassiers de Russen uit hun grote redoute bij Borodino. Ruiters die een schans veroveren ... Maar de prijs is hoog, Napoleons troepen zijn te uitgeput om de aanval door te zetten. Het Russische leger kan zich geordend terugtrekken. Het is zes uur 's avonds 7 september 1812. Opnieuw laat het Franse leger een kans liggen om de Russen te verslaan.

Die kans wordt Napoleon geboden door Koetoezov, de nieuwe opperbevelhebber van het Russische leger. Deze 65-jarige veldheer wil de Fransen voor Moskou tot staan brengen. Bij Borodino brengt hij zijn 155.000 man in het veld tegen de 130.000 van Napoleon. Het wordt een bloedige slag. De verliezen zijn afschuwelijk hoog voor één dag vechten: 45.000 Russen en 30.000 Fransen sneuvelen of raken gewond. Napoleons cavalerie lijdt enorme verliezen. Bijvoorbeeld het 11e regiment huzaren. Dit uit Nederlanders bestaande onderdeel behoort tot de eenheden die Napoleon heeft aangewezen om zijn geschut te verdedigen. In linie opgesteld staan ze de hele slag lijdzaam onder een moordend artillerievuur. Na Borodino kan het 11e nog slechts een zwak eskadron van 46 man op de been brengen.

Tot overmaat van ramp leveren de zware verliezen Napoleon niks op; tsaar Alexander verzet is ongebroken. De keizer heeft zich verkeken op de taaiheid van de Russen. Hetzelfde ervaart de Franse kapitein François. De veteraan is onder de indruk van zijn tegenstander: "Zelden heb ik gevochten tegen soldaten zo dapper en koppig als de Russen."

Terugtocht

Dapper zeker, maar ook ernstig verzwakt. Met zijn gedecimeerde leger is Koetoezov niet in staat Moskou te verdedigen. Hij trekt zich terug ten zuiden van de stad. 14 september bereiken de Fransen een brandend Moskou. Driekwart van de stad gaat verloren in de vlammenzee, vermoedelijk ontstaan doordat de Russen opslagplaatsen vernietigen. Daarnaast heeft

gouverneur Rostopchin alle brandweertroepen en blusmateriaal geëvacueerd. Volgens de Nederlandse kapitein Kool is de brand gesticht: "In de gebouwen welke niet verbrandden, vonden wij de sporen dat men ze ook in brand had gestoken of willen steken. Hier en daar lagen de brandstoffen uitgedoofd op de vloeren. Ook zag ik de spuithuisjes, die geheel ledig waren, zoodat het ontwijfelbaar is dat men alle middelen tot blussen had weggevoerd." Toch zijn er in Moskou nog genoeg voorraden te vinden. Zo schrijft de Nederlandse luitenant Ninaber: "Wij hebben tot nog toe overvloed van alles gehad ... coffij, thee, zuiker, wijn ..."
Met Moskou in Franse handen verwacht Napoleon dat Alexander nu wel wil onderhandelen. Deze weigert opnieuw. Vijf weken blijft de keizer vergeefs hopen

De veldslag bij Krasnyi tussen het 3e regiment gardegrenadiers en het Russische leger op 17 november 1812. Schilderij van Jan Hoyneck van Papendrecht. (Collectie Legermuseum)

dat de tsaar alsnog toegeeft. Dan begrijpt hij dat langer blijven onmogelijk is. Op 20 oktober verlaten de Fransen Moskou. Het lijkt meer op een volksverhuizing dan op een troepenverplaatsing. De soldaten sjouwen al hun buit mee. Kool: "Men had stilzwingend vergund dat ieder het geroofde kon vervoeren. Canapees, armstoelen, spiegels enz., alles werd meegesleept ... Den eersten dag van onzen terugtocht werden slechts vier uur wegs afgelegd." Ook de vele burgers met hun voertuigen hinderen het leger. Zo'n 50.000 Russische collaborateurs en Franse inwoners van Moskou vergezellen de kolonnes. Wegen raken verstopt, bruggen zorgen voor oponthoud.

Burgers en soldaten vormen een zeer lange stoet, soms wel 100 km lang. Het is een makkelijk doelwit voor de kozakken, die een steeds grotere plaag worden. Ook voor de 'Hollandse' Rode Lansiers in de achterhoede van het Franse leger. Elke dag moeten ze het opnemen tegen overvallen van de stepperruiters. Zo raakt een detachement van 48 man onder kapitein Schneither omsingeld door honderden kozakken. Het eskadron onder kolonel-majoor Dubois schiet te hulp, maar wordt ook omsingeld. Generaal Colbert weet echter met de twee resterende eskadrons Rode Lansiers de kozakken te verjagen.

Winter slaat toe

Om niet door kaal geplunderd land te trekken, neemt Napoleon een zuidelijker route naar Smolensk dan de heenweg. Maar al op 23 oktober stuit de Franse voorhoede bij Malojaroslavets op het Russische leger. Een zwaar gevecht breekt uit. De stad wisselt achtmaal van eigenaar, voordat de Russen zich terugtrekken. Napoleon vindt het veiliger om toch de noordelijke weg naar Smolensk te nemen en dus door gebied te trekken waar nauwelijks nog voedsel te vinden is. Daarbovenop slaat een nog onbekende maar zeer dodelijke vijand toe: op 6 november vriest het 's nachts tien graden. Veel soldaten worden verrast en vriezen dood. Slechts enkelen hebben zich voorbereid op de vrieskou. De Poolse cavalerie, ervaren met winterse condities, heeft alle paarden voorzien van speciale hoefijzers. De Fransen leggen het advies hetzelfde te doen, naast zich neer. De Limburgse wachtmeester Leonard Henckens van het 6e regiment chasseurs à cheval draagt twee borstrokken van eekhoornbont. Kolonel Marbot, commandant van het 23e regiment chasseurs à cheval, schaft voor zijn

mannen jassen van ruw schapenvacht aan. En redt daarmee velen het leven. Iedereen probeert zich zo goed mogelijk warm te houden. Zelfs vrouwenkleding wordt niet geschuwd. Kool heeft in Moskou een pelsmuts met neus- en oorlapen gekocht. Voor 100 francs tikt hij onderweg een 'rood kazemieren sjamberloek, gevoerd met pels' op de kop. "Aan deze beide kledingstukken heb ik, naast God, mijn behoud te danken." Kapitein François weet de moed erin te houden. Tegen zijn kameraden zegt hij: "Het is koud, maar ik heb toch meer geleden door het brandende zand van Afrika." François vocht onder Napoleon in Egypte.

Zwarte dag

Drie weken na het vertrek uit Moskou bereikt Napoleon op 9 november Smolensk. Maar liefst 60.000 man heeft hij onderweg verloren. De verliezen worden aangevuld door verse troepen. Zo bereikt het regiment Rode Lansiers Smolensk met 330 man en 130 paarden. Hier krijgen ze versterking van 130 lansiers. Op 14 november wordt de terugtocht herwat. Een dag later arriveert Napoleon met de garde in Krasnyi. Maar de Russen snijden de terugtocht van de andere korpsen af. Tot nog toe heeft Napoleon de garde gespaard, nu moet hij zijn elite wel inzetten. Op de 16e leidt de keizer zelf zijn garde in de strijd. Met succes. De Russen trekken zich terug en Eugène bereikt met zijn korps Krasnyi. Voordat het volgende korps onder Davout de stad haalt, splijten de Russen het Franse leger opnieuw. Napoleon zet de Nederlanders van het 3e garderegiment in. De overgebleven 500 man worden in één bataljon samengevoegd. Onder hen kapitein Lambert de Stuers: "Het vuurgevecht was hevig. Toen onze patronen op waren, trok onze commandant ons terug. Er resteerden tenslotte slechts 36 man van dit mooie regiment dat Napoleon 'la gloire de la Hollande' noemde." Ook luitenant Ninaber sneuvelt. Nog een ander voormalig Hollands regiment wordt opgeofferd om Davout te redden. Het 33e regiment lichte infanterie dekt de aftocht en moet zich verschillende malen in carré opstellen om cavaleriecharges af te slaan. Daarmee zijn ze echter een makkelijk doelwit voor de Russische artillerie. Als ze zelf willen terugtrekken, raken ze ingesloten en zonder munitie. Het schamele restant, 78 man van wie slechts 25 niet gewond, moet zich overgeven.

Na Davout raakt ook Ney afgesneden.

Prent van een soldaat van het 33e regiment lichte infanterie in 1812. (Collectie Legermuseum)

Hij is als laatste uit Smolensk vertrokken met zijn korps van 6.000 man. Ney weigert zich over te geven. Hij voert diverse aanvallen uit en het lukt hem zelfs bijna door te breken. Als het donker wordt, doen zijn soldaten alsof ze een nachtbivak inrichten maar trekken in een grote boog om de Russen heen. Ney bereikt de Franse linies, maar met slechts 1.000 man. De Nederlandse militair-historicus Wüppermann schrijft begin vorige eeuw over Krasnyi: "Met zwarte kool staat die dag van 17 November aangeteekend in de geschiedenis der oud Hollandsche regimenten." Wordt vervolgd.

Literatuurselectie

Duffy, Christopher, *Borodino and the war of 1812*
Löben-Sels, van E., *Bijdragen tot de krijgsgeschiedenis van Napoleon Bonaparte v.3*
Pawly, Ronald, *The Red Lancers*

Napoleon met op de achtergrond een brandend Moskou. (Collectie Legermuseum)

Leesvoer voor militairen

door Hans Buurman

Oorlogvoeren is een zeer praktische bezigheid tot aan het einde van de middeleeuwen. Dan begint men met de uitvinding van de boekdrukkunst ideeën en informatie vast te leggen en tot een theoretische onderbouwing van het militaire vak te komen. Afgezien van eerdere werken van de Chinees Sun-Tzu (vierde eeuw v.Chr.) en de Romein Vegetius (vierde eeuw n.Chr.) start de militaire boekcultuur in Italië eind vijftiende eeuw.

Het ontstaan van een dergelijke boekcultuur in Nederland valt nauw samen met de Tachtigjarige Oorlog, waarin het denken over militaire zaken in de Republiek een hoge vlucht neemt. Vanwege de ideeën over de strijd tegen de Spanjaarden en de vrijheid die drukkerijen en uitgeverijen krijgen, kan Nederland uitgroeien tot een toonaangevend land in het uitgeven van krijgskundige publicaties. De eerste wer-

ken drukt Plantijn in Antwerpen, maar al snel worden Den Haag en Amsterdam het centrum van de Nederlandse militaire uitgaven. Ook begint een zeer jonge universiteit in Leiden in 1600 al met het verzamelen van militaire literatuur.

Gewapend met kennis geeft een uiteenzetting over wat er in de afgelopen vijf eeuwen in Nederland aan krijgskundige literatuur is verschenen. Het boek is geschreven door Louis Ph. Sloos, conservator Oude Drukken in het Legermuseum, een specialist op dit terrein.

Het gaat niet over krijgskunde maar over boeken waarin zowel allerlei militaire facetten als de verzamelaars aan bod komen; boeken over krijgskunde en over technische aspecten zoals het gebruik van artillerie; en boeken over militaire folklore en zedenkundige boeken 'ter bevordering van hun duurzaam geluk'. Uitgaven over het

laatst genoemde onderwerp komen vooral op door invoering van de dienstplicht en de sociale gevolgen daarvan.

Dit boek is van oorsprong een dissertatie. Het wetenschappelijke is aan de inhoud duidelijk te merken: de laatste 130 bladzijden bevatten een uitgebreid notenapparaat, addenda en een literatuurlijst. Een boeiend boek, wel voor de echt geïnteresseerde.

Gewapend met kennis. 500 jaar militaire boekcultuur in Nederland, Louis Ph. Sloos, Nijmegen 2012, ISBN 9 789460 040702, 34,95 euro.

To boldly go where no man has gone before ...

Ik geef het toe. Ik ben een sciencefictionfan. Honderden, misschien wel duizenden sciencefictionboeken heb ik gelezen. Van Asimov tot Zelazny en alles ertussenin. Van techno tot fantasy, van sword & sorcery tot de mythische en donkere verhalen van H.P. Lovecraft: ik ben eraan verslaafd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ik in de jaren zestig van de vorige eeuw geen aflevering van de Amerikaanse serie Star Trek wilde missen. Elke televisieaflevering kende een intro dat eindigde met de woorden: 'To boldly go where no man has gone before'. En dan begon er weer een reis naar het onbekende, naar plaatsen waar nog nooit iemand geweest was en waar weer talloze gevaren op de loer lagen. Aan de woorden 'to boldly go' denk ik regelmatig wanneer ik bezig ben met een van de vele werkzaamheden voor de nieuwbouw, verhuizing van Delft naar Soesterberg, de ontwikkeling van de nieuwe vaste expositie en de ontwikkeling van de organisatie. Een organisatie die niet

alleen in staat is het Nationaal Militair Museum in Soesterberg tot een succes te maken, maar die er ook voor zorgt dat het beste uit de militaire musea in Den Helder, Rotterdam en Buren gehaald wordt. Ik zie het ook bij onze medewerkers, de experts die nu samen met de vormgevers van Kossmann.dejong voor de opgave staan om het nieuwe museum in te richten. Een inrichting met enerzijds het 'daglichtmuseum', waarin de omvangrijke en unieke collecties van wapentechniek, voertuigen en vliegtuigen van het Legermuseum en het Militaire Luchtvaart Museum centraal staan. En anderzijds de inrichting van het thematisch museum zonder daglicht, waarbij het draait om verhalen die een nieuwe kijk geven op de wereld van de krijgsmacht. Verhalen met veel perspectieven, zoals de militaire geschiedenis van ons land, de krijgsmacht als organisatie, persoonlijke verhalen, militaire operaties en de relatie tussen krijgsmacht en samenleving.

Het is allemaal nieuw: de locatie, het museumgebouw, het depot, de museale inrichting, de thema's en de fusie van de vijf militaire publieksmusea. Dat dit een uitdaging is, dat mag een understatement genoemd worden. Gelukkig hebben we ons wel kunnen voorbereiden: eigenlijk al vanaf 2003 toen het Legermuseum verzelfstandigd werd en ervaring op kon doen als zelfstandige stichting. Maar ook door bijvoorbeeld de introductie van het begrip klantgerichtheid en de proefopstelling *Militairen in de schijnwerper*. Moedig gaan we dan ook verder, where no man has gone before!

Chris Ronteltap
algemeen directeur Legermuseum

Bommen op Zierikzee ... in 1917!

door Hans van Lith

In de nacht van 29 op 30 april 1917 – tijdens de Eerste Wereldoorlog – worden de bewoners van Zierikzee opgeschrikt door het geluid van een vliegtuig en direct daarop door harde explosies. Al gauw blijkt dat er bommen op de stad zijn gevallen. Een luchtaanval op neutraal Nederland! Een incident, dat wel, maar het stond niet op zichzelf.

In een gebogen lijn achter elkaar vielen er acht bommen. In de Sint Domusstraat wordt een huis volledig vernield, waarin een gezin van drie personen omkomt. Elders in de stad worden twee pakhuizen getroffen. Er breekt brand uit. Met moeite wordt een paard ongedeerd uit de ruïne gered. Vlakbij de opslagplaatsen storten huizen in, waarbij de twee bewoonsters onder de brokstukken bedolven raken. Twee sergeants en een soldaat van de Landstorm – geholpen door burgers – weten ze te redden. “De straat was voor een deel versperd, het was één glasmassa, balken en puin”, schrijft de Middelburgsche Courant van 1 mei 1917. Meerdere woningen worden ernstig beschadigd. De bewoners blijven gespaard. Om half vijf 's morgens heeft de vrijwillige brandweer de brand in de pakhuizen onder controle. De schrik onder de bevolking is groot.

Commissaris der Koningin H.J. Dijkmeester en Commandant Zeeland vice-admiraal W.C.J. Smit komen poolshoogte nemen, op 5 mei gevolgd door de Opperbevelhebber Land en Zeemacht generaal C.J. Snijders. Ook koningin Wilhelmina geeft blijk van haar medeleven. Giften voor de slachtoffers stromen binnen. Terwijl Zierikzee de slachtoffers begraaft en aan het herstel begint – de prijzen van werkzaamheden en materiaal blijken ineens op te lopen – zoeken militairen naar de achtergronden van het bombardement. De gevonden bomscherven zijn Brits: ze dragen het logo van het War Department.

Protest

De Nederlandse regering protesteert in Londen, maar daar ontkennt men categorisch: geen enkel Brits vliegtuig kan die nacht

boven Nederland zijn geweest! Maar de Nederlandse censuur heeft inmiddels een telefoongesprek onderschept tussen de Britse consul-generaal in Rotterdam E.G. Berkeley Maxse en de honoraire consul in Vlissingen G.B. Gilliat-Smith, waaruit blijkt dat het wel degelijk een Engelse vlieger is geweest. Informatie die Nederland natuurlijk niet formeel kan uitspelen! ‘Den Haag’ legt zich niet neer bij de botte afwijzing. De bewijzen zijn zo keihard – ook het type bom komt overeen met wat de Britten gebruiken – dat de regering in Londen langzamerhand terugkrabbelt en uiteindelijk in juli schoorvoetend toegeeft dat het een Britse vergissingsaanval is geweest. De Britten betuigen spijt en betalen de schade: 121.000 gulden. De Nederlandse overheid betaalt de slachtoffers, waarbij nog een bizar incident plaatsvindt. De omgekomen Zierikzeese familie had een pleegzontje. De echte vader claimt 10.000 gulden smartengeld voor het verlies van zijn ‘oogappel’. Den Haag vraagt informatie aan Zierikzee. Het officiële antwoord: het kind was zeer achterlijk, niemand wist wat ermee te beginnen; schadevergoeding is overbodig. Er wordt niets uitbetaald ...

Hoe kon het?

Maar hoe kon Zierikzee getroffen worden, al was het een vergissingsaanval? De Duitsers hebben in bezet België bij Gent vliegvelden, in Zeebrugge en Oostende duikboothavens en in Brugge een grote scheepsherstelwerf. De Britse Royal Naval Airservice van de basis Duinkerken valt deze 's nachts geregeld aan. Door de primitieve navigatieapparatuur raken de piloten soms uit de koers. Maar zover dat ze boven ons land hun bommen lossen? Over Nederlands grondgebied vliegen is verboden maar – wegens bijna afwezigheid van luchtverdediging – veiliger dan over België, waar de Duitsers Flak en jagers paraat hebben. De Britten ontdekken dat ze expres boven Nederland komen, maar in diverse dagboeken van hun vliegers staan zinnen in de geest van of letterlijk: “We turned in over Flushing, as usual ...” Tussen 1914 en 1918 vallen 28(!) keer per vergissing bommen op Nederland, meestal Britse.

Prentbriefkaart met het vernielde huis in de Sint Domusstraat, waarin een heel gezin omkwam. Militairen bewaken de puinhopen. (Collectie Hans van Lith)

Guldensporenslag: ondergang van Franse fine fleur

door Edwin Ouwejan

‘Schild of vriend!’ Deze woorden kunnen je leven redden in de nacht van 18 mei 1302. De burgers van Brugge zijn in opstand gekomen tegen hun Franse bezetters. En iedereen die ervan wordt verdacht Frans te zijn, wordt gedood. Behalve als je de drie woorden vloeiend kan uitspreken. Deze moordpartij, de Brugse Metten genoemd, is de opmaat naar een van de meest legendarische veldslagen in de Vlaamse geschiedenis: de Guldensporenslag.

De Guldensporenslag wordt een pijnlijke nederlaag voor het Franse ridderschap. Honderden ridders blijven dood op het slagveld achter. Hun sporen werden triomfantelijk door de winnende Vlamingen meegenomen. De slag toont de kracht van gewapende burgerlegers te voet en de tekortkomingen van de traditionele ridderslegers te paard. Met de slag is ook een symbool voor het Vlaams nationalisme geboren: de Leeuw van Vlaanderen.

Conflict met Franse koning

De macht van de graaf van Vlaanderen is door de eeuwen heen gegroeid. Een van hen, Boudewijn IX, weet het zelfs tot keizer van Constantinopel te schoppen. Ook al is de graaf van Vlaanderen officieel onderhorig aan de koning van Frankrijk, hij heeft zijn gebieden stevig in de hand en kan vrij handelen. Zijn schatkist is ook rijkelijk gevuld dankzij de bloeiende wolhandel in steden zoals Gent en Brugge. Het Vlaamse laken dat gemaakt wordt uit Engelse wol, is een geliefd luxe product en wordt geëxporteerd naar heel Europa. Met de economische groei neemt ook de macht en invloed van Vlaamse steden toe. Ze worden steeds zelfstandiger en verkrijgen bijzondere privileges en rechten. De burgers in de steden zijn vrij (in tegenstelling tot de lijfeigenen) en vormen milities om de orde te handhaven en de stadsmuren te verdedigen. Dankzij de rijkdom in de steden worden de milities steeds beter uitgerust. Hun training is echter beperkt en steun van professionele soldaten (ridders of huurlingen) is nodig om effectief te zijn. De milities zijn in principe voetsoldaten in tegenstelling tot de ridderslegers die vooral bestaan uit zware cavalerie. In de heersende militaire doctrine worden de milities overigens niet erg serieus genomen; de professionele ridders te paard worden geacht dominant te zijn op slagveld.

In de twaalfde en dertiende eeuw beginnen de Franse koningen steeds meer de macht te centraliseren in hun koninkrijk. Dat botst met de belangen van de graaf van Vlaanderen. De Franse koning Filips de Schone besluit in 1300 de strijd op de spits te drijven. Hij zoekt het conflict met Gwijde van Dampierre, de graaf van Vlaanderen. Die zegt zijn leenmanschap op. De graaf verliest echter in 1300 een beslissende slag en komt samen met zijn zoon in Franse gevangenschap terecht. De Fransen nemen het gezag in de Vlaamse steden over. De koning benoemt Jacques de Châtillon tot landvoogd van Vlaanderen.

Met de overname van Vlaanderen door Frankrijk dreigt de lucratieve wolhandel in te storten. De graaf van Vlaanderen heeft in 1300 een bondgenootschap gesloten met de koning van Engeland, Edward I. En die is weer de grote vijand van de Franse koning na een conflict over Engels gebied in Gascogne. Na de inlijving van Vlaanderen bij Frankrijk besluit de Engelse koning tot het stopzetten van de wolhandel met Vlaanderen. Dat zal de

lakenhandel in Vlaanderen te gronde richten. De ondergang dreigt voor de Vlaamse steden. Een opstand tegen de Franse koning is dan ook niet meer te vermijden.

Opstand in Vlaanderen

In het voorjaar van 1302 komen de Vlaamse steden Gent en Brugge in opstand tegen Frankrijk; Franse kastelen in Sijsele en Male worden aangevallen. De Franse koning reageert furieus en Brugge wordt op 17 mei bezet door de landvoogd. De Bruggenaren zijn bang voor de maatregelen van de Fransen en besluiten het heft in eigen hand te nemen. De volgende nacht wordt onder leiding van een Brugse wever, Pieter de Coninck, het Franse garnizoen zonder enige waarschuwing afgeslacht. Wie niet ‘schild of vriend’ kan uitspreken, wordt vermoord. Volgens de overlevering komen 120 Fransen om. Jacques de Châtillon weet te ontsnappen door zich te vermommen als monnik. Door deze slachtpartij is er geen weg meer terug voor de Bruggenaren. Zij weten dat de

De ‘kist van Oxford’. Deze is kort na de Guldensporenslag gemaakt in Vlaanderen. De houtgesneden panelen bevatten realistische afbeeldingen van de slag. (Foto: Kotomicreations)

Een miniatuur over de Guldensporenslag uit: *Les Chroniques des comtes de Flandres*, eind vijftiende eeuw. (Collectie Holkham Hall, Wells-next-the-Sea)

Dit hangertje versierde ooit het hengel van het paard van Gwijde van Namen. Hij vocht mee aan Brugse kant in Kortrijk. Hij was zoon van graaf Gwijde van Dampierre. (Foto: Kortrijk 1302)

Beeldengroep met voorop Filipinna van Dampierre, dochter van graaf Gwijde van Dampierre. Haar verloving met de Engelse kroonprins was zeer tegen de zin van de Franse koning. (Foto: Kortrijk 1302)

Franse koning geen genade zal kennen. Het is erop of eronder!

Pieter de Coninck neemt samen met twee familieleden van de graaf van Vlaanderen, Gwijde van Namen en Willem van Gulik, de leiding. Zij sluiten bondgenootschappen met andere steden en er wordt een ervaren legeraanvoerder ingehuurd. De opstandelingen vormen een leger bestaand uit plaatselijke milities, boeren, ambachtslieden en een handvol adellijke ridders. Ondertussen rukt een groot Frans leger onder leiding van Robert II van Artois op naar Kortrijk. Het Franse leger bestaat uit professionele en zwaar bewapende ridders en voetvolk. Robert II heeft eerder al een Vlaams leger verslagen en is vol zelfvertrouwen: de Fransen zullen wel even korte metten maken met de Vlaamse amateurs!

Slag bij Kortrijk

De twee legers staan op 11 juli bij Kortrijk tegenover elkaar. Het gekozen terrein is voor de Franse ridders minder gunstig: er zijn veel kuilen, greppels en beekjes en de grond is drassig. De strijd gaat gelijk op totdat de Franse infanterie door de Vlaamse linies dreigt te breken. Robert van Artois vindt echter dat de Franse ridders de beslissende slag moeten toebrengen. De eer en glorie van de

overwinning hoort immers toe aan de adellijke ridders te paard en niet aan het voetvolk. De ruiters zetten een charge in. De paarden raken echter vast in de klei en stuiten op een ondoordringbare muur van Vlaamse schilden en speren. Het Vlaamse voetvolk maakt handig gebruik van lange speren om de ridders uit hun zadel te trekken. Ze worden genadeloos afgemaakt: 'dood allen met sporen' klinkt het op het slagveld. In strijd met de bestaande kriegsregels nemen de Vlamingen geen gevangenen en kennen geen genade: ook niet voor Robert van Artois die eerloos ten ondergaat. Na afloop worden de sporen van de gesnevelde ridders verzameld en als trofeeën opgehangen in de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Kortrijk.

De Fransen vluchten van het slagveld. Het ridderleger is verslagen door boeren. De Franse bloem der natie is ten ondergegaan in de Vlaamse klei. Het nieuws verspreidt zich razendsnel door Europa; paus Bonifatius VIII wordt zelfs 's nachts gewekt met het schokkende bericht. Een belangrijke les is geleerd: goed gedisciplineerde infanterie kan zware cavalerie weerstaan. De bestaande militaire tactieken moeten worden aangepast. Een andere les is dat het slagveld niet meer het exclusieve terrein is van de profes-

sionele ridders. Bewapende boeren en milities staan hun mannetje. Dit betekent het begin van het einde van de overheersing van de ridderstand op het slagveld. De slag onderstreept ook het groeiende belang van de burgerij die steeds meer grip krijgt op het bestuur van steden en land.

Voor Vlaanderen is het succes overigens van korte duur. Na een volgende veldslag wordt vrede gesloten met de Franse koning. Het vredesverdrag is erg ongunstig voor de Vlaamse steden, ondanks het feit dat Vlaanderen wel een autonoom graafschap blijft binnen het Franse koninkrijk. De leider van de opstand, Pieter de Coninck, blijft zich echter verzetten tegen de Franse overheersing en ontketert nog tweemaal een oproer maar zonder succes.

In 1838 beschrijft de Vlaamse schrijver Hendrik Conscience de Guldensporenslag in zijn boek *De Leeuw van Vlaanderen*. Dankzij zijn roman wordt de slag bekend bij een groot publiek en groeit langzamerhand en onbedoeld uit tot symbool van het Vlaams nationalisme. In Vlaanderen is 11 juli nu een officiële feestdag. Daarbij wordt voor het gemak maar even vergeten dat aan de zijde van de Bruggenaren ook Franstalige Waalse soldaten meevochten ...

Adwa 1896, eerste westerse nederlaag in Afrika

Geweren en speren tegen artillerie

door Michael Jansen

In 1896 brachten Abessijnse troepen bij Adwa in de provincie Tigray (Noord-Ethiopië) de Italianen een vernietigende nederlaag toe! Voor het eerst versloeg een Afrikaanse strijdmacht de westerse, blanke kolonialisten. Hierdoor bevestigde Abessinië (het latere Ethiopië) zijn onafhankelijkheid. Op uitnodiging van de Ethiopische autoriteiten kon ik als defensieattaché onlangs een bezoek brengen aan dit historische slagveld bij de grens met Eritrea.

De slag heeft een grote symbolische waarde voor het land. Menige Ethiopiër stelt dat deze overwinning op de blanke imperialisten ook andere Afrikaanse landen inspireerde zich los te maken van hun koloniale overheersers. Toch is deze slag in West-Europa vrij onbekend. De regio Tigray is van oudsher 'onrustig'. Ten tijde van keizer Haile Selassie was het een van eerste haarden van nationalistische onvrede. De huidige Ethiopische machthebbers behorende tot het Ethiopian People Revolutionary Democratic Front (EPRDF), komen ook bijna allemaal uit deze regio. Sterker nog, de guerrillaoorlog van het Volksbevrijdingsfront (TPLF) tegen het vroegere regime van kolonel Mengistu (Haile Mariam, 1974-1991) begon in Tigray. De oorlog breidde zich uit naar de rest van het land, wat uiteindelijk leidde tot de val van Mengistu. Deze week uit naar Zimbabwe, het land van Mugabe.

Grenzen in Afrika

Op basis van de Conferentie van Berlijn gehouden in 1884-1885, bepaalden de toenmalige (koloniale) grootmachten de

grenzen van Afrika. Eind van de negentiende eeuw waren er maar weinig stukjes van Afrika niet gekoloniseerd. In die periode hadden de Engelsen hun handen vol met Soedan en zagen de Italianen hun kans schoon. Ze bezetten omstreeks 1890 het noordelijke deel van Abessinië en noemden dit gebied Eritrea. Kort daarna wilden zij vanuit Asmara in Eritrea ook andere delen van Abessinië – zoals Tigray – bezetten. Om dit te voorkomen, mobiliseerde de Abessijnse keizer Menelik II (1892-1913) per decreet zijn leger. Iedereen die een geweer, speer of pijl en boog kon vasthouden, werd opgeroepen om de Italiaanse invasie in Tigray een halt toe te roepen. Het gebied waar de slag plaatsvond, wordt gedomineerd door bergketens en bezat in de stad Adwa een belangrijk knooppunt van wegen. Adwa kende een eigen watervoorziening en werd beschermd door enkele forten. De Italianen rukten van drie kanten op. Uit alle windrichtingen vielen geregelde en ongeregelde Abessijnse troepen en milities aan en brachten de Italianen een roemloze nederlaag toe. Waarom faalde destijds het Italiaanse leger, dat

overigens voor een gedeelte bestond uit strijders afkomstig uit Eritrea? Het Italiaanse leger was erg verzwakt door de heersende klimatologische omstandigheden en gebrek aan schoon drinkwater en voeding. Door een gebrekkige hygiëne werd het geteisterd door allerlei (tropische) ziekten. Daarnaast zouden de Italianen gedesoriënteerd zijn door verkeerde topografische kaarten en kaartleesfouten. Als bezetters konden zij niet rekenen op de steun van de lokale bevolking en natuurlijk waren er grote logistieke problemen bij de aanvoer van munitie en voorraden vanuit Asmara. Als mogelijke andere – meer voor de hand liggende – reden wordt wel genoemd dat de Italianen door het bergachtige terrein niet gecoördineerd over de verschillende opmarsroutes konden optrekken. Dit maakte ze kwetsbaar voor flankaanvallen.

Asymmetrische oorlogvoering

Terwijl de lokale strijders veelal bewapend waren met speren en pijl en boog beschikte het Italiaanse leger over moderne geweren en een beperkte hoeveelheid (berg) artilleriestukken. Misschien is dit wel een voorbeeld van de eerste 'asymmetrische oorlogvoering' op het Afrikaanse continent. Over de exacte organisatie en samenstelling van beide strijdmachten tijdens de slag om Adwa bestaat nog steeds onduidelijkheid. Gesproken wordt over een drietal Italiaanse brigades en een reservebrigade. Aan Ethiopische zijde ging het om grote aantallen eenvoudig bewapende eenheden. Gevechtsverhouding 1:8. Moderne troepen tegen krijgers? De strijd verliep zeer bloedig, beide zijden kenden geen genade voor vijandelijke strijders. Krijgsgevangenen werden niet gemaakt. Van geneeskundige verzorging voor de gewonden was nauwelijks sprake. Alleen de Italianen beschikten over een mobiel

Op het slagveld geeft de lokale gids uitleg staand bij de 'foute' houwtiser uit 1911. De gids is docent geschiedenis aan de universiteit van Adwa. Verder zichtbaar op de foto de Duitse militaire attaché in uniform en zijn Zweedse collega in burger. (Foto: Michael Jansen)

Overzicht van het slagveld met de bus en een toevallig passerende ezel, illustratief omdat in 1896 alle logistiek met ezels en paarden werd verzorgd. (Foto: Michael Jansen)

veldhospitaal en enkele verbandplaatsen. Maar door het moeilijk begaanbare terrein, stierven de meeste gekwetsten al tijdens het transport, lang voordat zij een verbandplaats bereikten. Dat de strijd bloedig moet zijn geweest, blijkt ook uit de naam van een dorpje in de buurt van Adwa: Man Dip Dip/Mendidib. Vrij vertaald: in stukken hakken. Over de wederzijdse verliezen bestaat veel onduidelijkheid door gebrek aan goede verslaglegging. Schattingen spreken van 7.000 gesneuvelde militairen aan Italiaanse zijde en ongeveer 6.000 tot 8.000 gevallen aan Abessijnse kant. De Abessijnse troepen (veelal Amharen) stonden onder leiding van ras Alula. Terwijl de Italiaanse troepen werden geleid door generaal Baratieri en vier brigadecommandanten Alber-

Een van de belangrijkste commandanten van het Abessijnse leger in de slag bij Adwa, ras Alula.

tono, Arimondi, Da Bormida en Ellena. In het terrein herinnert maar weinig aan de slag. Er zijn enkele massagraven en ook het veldgraf van een Italiaanse generaal is gemarkeerd. Toen we deze in de rotsen uitgehouwen gedenksteen wilden bezoeken, zou het volgens de gids ongeveer een kwartiertje lopen zijn vanaf de verharde weg. Na ruim tweeënhalf uur (!) bergwandelen – met prachtig uitzicht – stonden we weer bij de auto. Iets later dan voorzien! We zagen nog een massagraf, maar deze (vermeende) laatste rustplaats bestond toch vooral uit schapen- en geitenbotten. Kleine vergissing na meer dan 100 jaar? Aan de rand van Adwa zou nog een boom staan waar keizer Menelik krijgsgevangen Eritreërs liet terechtstellen. Helaas was ook deze plek niet meer met zekerheid herkenbaar. De omgeving van Adwa is absoluut het bezoeken waard. Niet alleen heeft het nabije Axum een historisch museum en een mooie kerk, maar ook eeuwenoude obelisk. Een daarvan werd recent teruggegeven door de Italiaanse regering. Deze obelisk hadden de Italianen als krijgsbuit uit Abessinië meegenomen tussen 1935 en 1941.

Slagvelden conserveren

De lokale toeristenbond en het ministerie van Cultuur en Toerisme willen de slagvelden rond Adwa conserveren en beter toegankelijk maken. Men wil een documentatie- en onderzoekscentrum en een museum bouwen en een monument oprichten tegen het kolonialisme. Omdat er geen geld is, zoekt Ethiopië naarstig naar buitenlandse sponsors. Daarnaast is echter nog veel onderzoek nodig naar de juiste toedracht van de veldslag van 1896. Veel verhalen

over deze ‘eerste Afrikaanse overwinning op het westerse kolonialisme’ zijn uit de tweede of derde hand opgetekend. Daardoor is het moeilijk objectief vast te stellen hoe de strijd is verlopen. Dit bleek ook tijdens ons bezoek toen men een oud kanon in het veld had gezet, dat gebruikt zou zijn tijdens de slag om Adwa. Helaas bleek het een Italiaanse berghouwitser uit 1911 te zijn, dus veel later. De slag wordt soms in verband gebracht met de bezetting door Mussolini (1935-1941). Toen werd er wel gevochten, maar dat had niets te maken met 1896! Tijdens de Tweede Italiaans-Ethiopische Oorlog veroverden de Italianen Adwa, nadat ze de Ethiopiërs onder ras Seymoum Mengesha na een tweedaags bombardement hadden verdreven. De Italiaanse Gavinanadivisie die de stad bezette, had de oude nederlaag niet vergeten. Nog datzelfde jaar richtte zij een monument op voor hun gevallen kameraden van 1896. Lang duurde de Italiaanse bezetting niet. In juni 1941 heroverden Britse troepen Adwa en markeerden daarmee de teloorgang van de Italiaanse ambities in de Hoorn van Afrika tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Italiaanse illustratie van de slag bij Adwa. Een bataljon van de elite-eenheid Alpenjagers nam deel aan de veldslag. Het kon de nederlaag niet voorkomen maar wist wel met succes de Italiaanse terugtocht te dekken.

Attaché en vriend

luitenant-kolonel Michael Jansen is defensieattaché in Ethiopië én Vriend van het Legermuseum. Na een eerder artikel over het legermuseum in Mali, schreef hij een bijdrage over de krijgsgeschiedenis van het land waar hij nu gestationeerd is.

AGENDA

Tentoonstellingen

t/m 2012	Foto-expositie 'Snipers'. Foto's gemaakt tijdens verschillende trainingen van het Korps Commandotroepen
t/m 2012	Prins Maurits en de Tachtigjarige Oorlog
t/m 2012	Onder Vuur. Militaire dilemma's, interactieve filmpresentatie
t/m 2012	Actie Zone. Van groentje tot generaal in drie kwartier
t/m 2012	Toernooiridders. Klaar voor de strijd?

Activiteiten

13 t/m 28 oktober	Herfstvakantie. Activiteiten voor kinderen rondom het thema 'Belegering'. In de tentoonstelling 'Toernooiridders' leren kinderen hoe je een kasteel kunt beschermen tegen een belegering van buitenaf.
26 oktober	Museumnacht Delft (20.00-01.00 uur). Tijdens de derde Delftse Museumnacht staat het Legermuseum in het teken van het 'militaire mysterie'. Voor de Museumnacht kunt u een passpartout kopen (www.museumnachtdelft.nl). Bezoekt u alleen het Legermuseum, dan hebt u als Vriend op vertoon van uw lidmaatschapspas gratis toegang.

De deskundige vertelt ...

4 oktober	Binnen het thema van de Maand van de Geschiedenis 'Arm & Rijk' geeft Hans van Lith een lezing over het Aardappeloproer tijdens de Eerste Wereldoorlog.
1 november en 6 december	De onderwerpen van deze lezingen worden bekendgemaakt op www.legermuseum.nl .

De lezingen vinden plaats in het Collectie Informatie Centrum van het Legermuseum. U bent vanaf 9.45 uur welkom voor koffie of thee. Elke lezing begint om 10.00 uur en eindigt om 11.30 uur. Deelname is gratis.

Laatste maanden

In november en december, de laatste maanden dat het Legermuseum open is, krijgen alle bezoekers gratis toegang. Er worden allerlei activiteiten georganiseerd, waaronder gratis rondleidingen. Op zaterdag 5 januari 2013 neemt het museum op grootse wijze afscheid van de stad Delft. Voor het gehele programma zie: www.legermuseum.nl.

SYMPOSIUM 10 NOVEMBER

Vanwege het vertrek van het Legermuseum uit Delft organiseren het museum en de Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie Mars et Historia een symposium op zaterdag 10 november. Het programma kent de volgende onderwerpen: de vroegste geschiedenis van de Nederlandse luchtmacht, het directeurschap van het Legermuseum tijdens de Tweede Wereldoorlog, krijgskundige ontwikkelingen in Nederland in de negentiende eeuw, militaire dagboeken uit de Russische veldtocht, Napoleons masterplan en de

instelling van de Militaire Willemsorde. Kijk voor het exacte programma op www.mars-ethistoria.nl of www.legermuseum.nl. De dag is toegankelijk voor alle belangstellenden. Inschrijven is verplicht. Informatie over de inschrijving en de kosten van het symposium is te vinden op de websites van Mars et Historia en het Legermuseum. Vanaf 9.30 uur is de ontvangst in het Legermuseum in Delft, waarna het programma om 10.15 uur begint. Rond 16.00 uur wordt de dag met een borrel afgesloten.

NIEUWE VRIENDEN

J. Boltendal	Bourtange
J. Otte	Norg
M.T.M. Vos	Huizen
S. Heldens	Geleen
W.J. Angenent	Amsterdam
E. Muilwijk	Bleiswijk

OOK VRIEND WORDEN?

Zie www.vriendenlegermuseum.nl

Uw Vriendschap wordt beloond:

- vernissages in museum (inclusief gratis introductie)
- het jaarboek Armamentaria
- driemaal de Nieuwsbrief
- deelname aan jaarlijkse Vriendendag
- gratis toegang tot museum en bijzondere tentoonstellingen

COLOFON

De Nieuwsbrief verschijnt driemaal per jaar.

Redactie	Hans van Lith Hans Buurman Edwin Ouwéjan Heleen Bronder Mette Sinke Ed Coumans (eindredactie)
Vormgeving en drukwerk	De Swart BV, Den Haag
Uitgever	Stichting Vrienden van het Legermuseum
Secretariaat	Antwoordnummer 11228, 2600 WC Delft tel.: (015) 214 23 76* fax: (015) 214 39 16 *alleen op donderdag- of vrijdagmorgen e-mail: secretariaat@vriendenlegermuseum.nl
Website	www.vriendenlegermuseum.nl
Webmaster	Henk Goos
Webredacteur	Guus van Leeuwe
ISSN	1569-4305